

Název a adresa školy:	Střední škola průmyslová a umělecká, Opava, příspěvková organizace, Praskova 399/8, Opava, 746 01
Název operačního programu:	OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost, oblast podpory 1.5
Registrační číslo projektu:	CZ.1.07/1.5.00/34.0129
Název projektu	SŠPU Opava – učebna IT
Typ šablony klíčové aktivity:	III/2 Inovace a zkvalitnění výuky prostřednictvím ICT (20 vzdělávacích materiálů)
Název sady vzdělávacích materiálů:	ČJ III
Popis sady vzdělávacích materiálů:	Český jazyk III, 3. ročník
Sada číslo:	D–11
Pořadové číslo vzdělávacího materiálu:	04
Označení vzdělávacího materiálu: (pro záznam v třídní knize)	VY_32_INOVACE_D–11–04
Název vzdělávacího materiálu:	Slohové postupy a útvary, charakteristika jazykových prostředků
Zhotoveno ve školním roce:	2011/2012
Jméno zhotovitele:	Mgr. Edita Binarová

Slohové postupy a útvary

Slohové postupy

Slohový postup je výběr jazykových prostředků a jejich uspořádání s ohledem na funkci textu.

Rozlišujeme pět základních slohových postupů:

- **Informační** – fakta se pouze konstatují, kompozice textu je jednoduchá a přehledná.
- **Popisný** – uvádí znaky skutečnosti v logickém pořadí, podle určitého řádu (od celku k části, nebo naopak, od nejdůležitějšího, nejznámějšího, nebo zleva, zprava, shora, z určitého pevného místa ap.). Větná stavba je jednoduchá, ze slovní zásoby převažují podstatná jména, přídavná jména a příslovce.
- **Vyprávěcí** – zachycuje průběh děje v určitém časovém sledu. Slovní zásoba je velmi rozmanitá, spisovná i nespisovná.
- **Výkladový** – vysvětluje podstatu určitých jevů, dějů či předmětů. Ve slovní zásobě převažují odborné termíny, vyloučeny jsou výrazy nespisovné. Větná stavba bývá složitá.
- **Úvahový** – vyjadřuje názory autora, obsahuje zamyšlení, hodnocení, srovnávání, vyvozování logických závěrů. Má vysokou míru subjektivity.

Slohové útvary

Slohový útvar je hotový text, je výsledkem použití jednoho nebo více slohových postupů. Podle zvoleného slohového postupu se rozlišují následující slohové útvary:

- Zpráva a oznámení.
- Vyprávění.
- Popis.
- Charakteristika.
- Výklad.
- Úvaha.

Charakteristika jazykových prostředků

Spisovný jazyk:

- Neutrální jazyk.
- Hovorový jazyk.
- Knižní jazyk.
- Archaický (zastaralý) jazyk.

Nespisovný jazyk:

- Dialekty (nářečí).
- Interdialekty (nadrážecní útvary) – např. obecná čeština.
- Slang – např. studentský, počítačový.
- Profesní mluva – např. profesní mluva lékařů, železničářů.
- Argot (hantýrka) – soubor slovních jazykových prostředků, jež užívají lidé na okraji společnosti (mluva zlodějů, prostitutek, narkomanů apod.).

Stylová příznakovost jazykových prostředků

Slova stylově příznaková (zabarvená) – jazykové prostředky, které jsou typické pro určitý funkční styl:

- Podle příslušnosti k různým útvarům národního jazyka rozdělujeme slova na **spisovná**, **hovorová** (holka, fotka, pololetky) a **nespisovná** (dialektismy, profesionalismy, slangismy, argotismy).

- Podle dobové platnosti rozlišujeme slova **zastaralá** (archaismy, historismy) a **nová** (neologismy).
- Podle citového zabarvení se slova dělí na slova **citově kladně zabarvená** (např. slova zdobnělá, domácká) a slova **citově záporně zabarvená** (např. slova zveličelá, zhrubělá).
- Podle příslušnosti k funkčnímu stylu se vydělují **prostředky hovorové** (prostěsdělovací styl), **odborné** (odborný styl), **publicistické** a **umělecké**.

Stylová příznakovost se projevuje také z hlediska jednotlivých rovin jazykového systému:

- **Hláskosloví:** rozdíl ve variantách, např. *také/taky, lépe/líp, ostrý/vostrej*.
- **Slovotvorba:** rozdíl ve variantách, např. *spací pytel/spacák, Opavan/Opavák, pes/pejsek*.
- **Tvarosloví:** rozdíl ve tvarech, např. *bychom/bysme, píši/píšu, rasisté/rasisti*.
- **Syntax:** rozdíl ve způsobu spojení vět, např. *jelikož/protože*, nebo odchylky od pravidelné větné stavby, např. osamostatnění větných členů může zvyšovat napětí, srovnej *Slyšel blízký výstřel.* a *Slyšel výstřel. Blízko.*

Slova stylově bezpříznaková (neutrální) – jazykové prostředky, které můžeme použít v projevech jakéhokoli stylu. Patří k nim zejména jádro slovní zásoby (např. *muž, bratr, bílý, mezi*).

Praktická část

Určete slohový postup a útvar následujících výňatků.

a)

Upřímně řečeno považuji za naivní snahu politiků o překlenutí mnohdy propastného rozdílu ve zvyklostech, náboženství, výchově a historii, k smíchu. Úsloví „Poručíme větru, dešti“ prostě v reálném světě nefunguje, ať už jej opakujete, kolikrát chcete. Multikulturalismus zkrátka nemůže jen tak začít fungovat. Potřebuje čas, aby jednotlivci ušlapali cestičku ostatním. Pokud si někdo myslí, že jen stačí dohromady smíchat všechny možné druhy lidí a říci jim „A buďte na sebe hodní“, pak pro něj mám špatnou zprávu.

b)

Bylo to někdy uprostřed léta, kdy celá naše rodina trávila prázdniny na chatě mých prarodičů. I když bylo léto v plném proudu, zrovna v ten den se počasí chovalo spíše jako na podzim. A tak jsme všichni seděli uvnitř chaty u krbu a zkoušeli jsme se nějak zabavit. Někdo hrál karty, někdo si četl, jiný řešil sudoku. Já osobně jsem vzal tužku a papír a kreslil jsem různé nápisy. My, mladí, tomu říkáme graffiti. Ale děda? Ten tomu říká zločin. Když jsem dokreslil své první dílo, jen tak jsem ho ukázal ostatním

a v ten moment bylo o rozruch postaráno. Jako první se ozval můj děda: „Přerazit jim hnáty!“ Možná jsem neměl, ale odpověděl jsem: „Proč na graffiti tak nadáváš?“

c)

Extrémní počasí souvisí s tím, že člověk mění klima, řekli poprvé otevřeně vědci.

Odborníci z amerického Národního úřadu pro oceány a ovzduší (NOAA) ve spolupráci s britským Meteorologickým úřadem (Met Office) zveřejnili studii, která poprvé konstatuje přímou souvislost mezi činností člověka a extrémními projevy počasí z posledních let. Extrémů má navíc podle studie citelně přibývat. Zpráva, z níž cituje britský deník The Guardian, se zabývá rostoucím počtem záplav a vln veder a sucha. Poprvé nárůst těchto jevů otevřeně připisuje člověkem zapříčiněné změně klimatu. „Jsme si mnohem více jistí souvislostí mezi projevy počasí a změnou klimatu. A stále více nám to posiluje obraz lidského vlivu na klima,“ uvádí klimatolog Peter Stott.

(www.novinky.cz)

Uvedená slova zařadte do příslušné vrstvy národního jazyka a u nespisovných slov určete, ve které jazykové rovině se liší od spisovného jazyka (hláskosloví, tvarosloví, slovotvorba, slovní zásoba).

Atom, psisko, my bysme, šichta, s lidma, pedák, méno (= jméno), maluju, exnout, děvucha, křížák (= šesterák), žebračenka, banán (= gól), gravitační zákon, vokno, koupils, sníh (= kokain), vozék.

Seznam použité literatury

- Mašková, D.: *Český jazyk – přehled středoškolského učiva*. Třebíč: Petra Velanová, 2006. ISBN 80-902571-5-1.
- Sochrová, M.: *Český jazyk v kostce pro SŠ*. 2. vydání. Praha: Fragment, 2009. ISBN 978-80-253-0950-6.